

Oponentský posudek bakalářské práce

Tomáš Nezbeda: Hledání místa člověka v kosmu u Emanuela Rádla a Milana Machovce

Únor 2007

Práce Tomáše Nezbedy si klade za cíl porovnat myšlení dvou českých filosofů. Téma, u něhož má k tomuto porovnání dojít, je poněkud široké: „místo člověka v kosmu“.

Autor úvodem charakterizuje základní rysy myšlení obou filosofů, když praví, že jim oběma bylo vlastní znepokojení nad vědecko-technickým pokrokem a nad bezmyšlenkovitým životním stylem moderního člověka (který žije v „jakémisi úspěšném a neproblematickém vakuu“, 6 a 18).

Ve druhé kapitole sleduje Tomáš Nezbeda nejprve Rádlov postoj k otázce smyslu českých dějin. Celý spor prezentuje poněkud jednoduše. Jedni věří, že lidé vkládají smysl do dějin (není však upřesněno, co toto „vkládání“ znamená, 23, 26), druzí pak považují dějiny za „součást přírodního procesu“ a dějiny i jednotlivé činy „vysvětlují čistě kauzálně“ (23). Tato pasáž se opírá o Rádlova vyjádření. Nezbeda si zde však měl položit otázku, nakolik lze českou pozitivistickou historiografii redukovat na příčinný a mechanistický výklad. V Gollově stati *Dějiny a dějepis* sice čteme „historie nenachází v dějinách než vztahy kausální“, ovšem v metodologických úvahách Josefa Pekaře leží důraz mnohem více na tom, že historik nemá vnášet své představy a soudy do minulosti, a mnohem méně je podtrhován mechanistický výklad.

Poté se autor obrátí k samotnému tématu práce, totiž k otázce, jaké místo člověk v kosmu zaujímá. Na jedné straně píše, že se člověk může postavit proti přírodním procesům, neboť má svobodu, myšlení, vůli. Rádl prý často zdůrazňoval zásadní odlišnost dvou říší (říše přírody a říše dějin, 28). Na druhé straně však čteme, že „celý živý kosmos má v sobě zakódován věčný řád, který běh života uspořádává za jistým účelem.“ (30) Odtud prý člověk odvozuje své „morální principy“ (30). Významným činitelem, který upozorňuje na tento věčný řád, je podle Rádla náboženství, především křesťanské. Nezbeda se zneklidněním upozorňuje na posun v Rádlově pozdním myšlení. V *Útěše z filosofie* chápe Rádl vztah k morálním principům méně jako otázku volby, a klade větší důraz na automatickou poslušnost.

Ovšem téma „zákonů“ v sobě skrývá věčný problém. Na jedné straně je příroda pojata jako věčný řád uspořádaný blíže neurčitým, avšak bezpochyby teleologickým způsobem, na druhé straně je příroda opakem dějin a chování řízeného účelem. Nadto je „moderní společnosti“ vytýkáno, že „má tendenci odvozovat mravní principy od přírodního dějství.“ (35). Někdy se dokonce zdá, že člověk má volbu mezi tím, zda poslouchá morální zákony nebo zákony přírodní, které sice mají „stejnou platnost“, avšak nemají pro člověka „stejnou nutnost“ (37, viz též 40, 78n.). Tento shluk nejasností se ještě komplikuje tehdy, když se rozlišení přírodních a morálních zákonů obohatí o rozlišení „zákonů hmoty“ a „zákonů života“. Máme zde potom tři řády: řád hmoty, vitální řád a mravní řád. Vztah mezi nimi není blíže vyjasněn. Autor se spokojí s konstatováním, že úpadek moderní je návratem

k instinktivnímu, hmotnému, materiálnímu životu („technika, peníze, moc, sláva a pohodlí“, 41), ba dokonce je takovým sebechápáním, v němž se člověk pojímá jako věci, „které se řídí zákony *nelidské* mechaniky“ (80). Není ani vyjasněno, jak souvisí tento úpadek s nerozpoznáním „místa člověka v kosmu“ (43).

Třetí kapitola je věnována Milanu Machovcovi. V jeho podání kosmos žádný řád nemá. I sám vznik života je náhoda, v níž není ukryt žádný smysl. Ovšem člověk je něčím výjimečný, totiž právě schopností „nacházet *smysl* v kosmu, v životě, v jednání, v lidech, ve věcech, v myšlenkách.“ (52). Člověk vkládá smysl do světa (53), „má *možnost* dojít smyslu a naplnění své vlastní existence“ (60). Krize moderní doby podle Machovce spočívá v tom, že své nově objevené možnosti využívá špatně: k zahálce, pohodlnosti, budování nadprodukce, moci a bohatství (55). Opět zde máme téma úpadku: „Lidé se hromadně odklonili od Vyšší moci a své životy zavázali do zvěcnělých vztahů s příjemnými věcmi“ (58), „jednání moderních lidí [je] vesměs pasivní, přízemní, zaměřené na přítomnost, a tedy *nelidské*“ (58). Člověk může nacházet své naplnění buď v práci (zřejmě neodcizené) nebo v mezilidských vztazích. Ovšem i vztahy mohou poklesnout na úroveň „zvěcnělého kontaktu“ (62), kdy člověk „pracuje a jedná s ostatními lidmi jako s *věcmi*, jako s *předměty k použití*“, tj. vstupuje do jednostranného vztahu k nim, kdy je pojímá jen jako prospěšné pro sebe (63). V závěru kapitoly věnované Machovcovi autor poukazuje na návrhy na řešení moderní krize (zejm. na možné spojení moudrých boháčů, kteří zachrání svět).

V pozadí Machovcových úvah je představa o odcizení člověka sobě samému (viz např. 48) a o zvěcnění člověka. Tyto dva motivy spolu úzce souvisejí. Bylo by na místě upozornit na jejich původ (Marxovo myšlení, o němž autor pomlčel) i na tu formu rozpracování, z níž Machovec čerpal (zejm. Frankfurtská škola). Nezbeda zde pojednává spíše o důsledcích vyvozených z určitých myšlenek, aniž by nás seznámil s myšlenkami samotnými.¹

Domnívám se, že celou práci zatěžuje myšlení ve velmi jednoduchých protikladech. Na jedné straně máme špatné sklony (egoismus, hamižnost, sebekult člověka). Ty jsou z důvodů, které nenahlížím, někdy dokonce pojímány jako nelidské (nikoli opravdu lidské, 81). Na druhé straně máme pak rozum, svobodu, vůli a další, lidské schopnosti. Autor zmiňuje, že Rádl i Machovec byli často vnímáni jako „mravokárci současnosti“ (88). Připojíme-li k výše uvedeným velmi jednoduchým protikladům, které by si skutečně zasloužily bližší přezkoumání, i autorem zmiňovaný fakt, že Rádlova a Machovcova diagnóza doby je zjednodušující či dokonce mylná (87), nemůžeme se ubránit výslednému dojmu: Rádl a Machovec v podání Tomáše Nezbedy skutečně jsou spíše mravokárci než filosofové.

Práce Tomáše nezbedy trpí řadou nedostatků. Autor se velmi často opakuje, vyjadřuje se v dlouhých a nepřiliš přesných větách, díky němuž je práce zbytečně dlouhá na to, co v ní najdeme.

¹ Zůstává tak naprosto nejasné, co Machovec míní, když praví, že „dítě ještě není odcizeno, ještě není zvěcněno“ (70, pozn. 241).

Horší však je, že kolem skutečných filosofických problémů (vztah „zákonů“ různého řádu, otázka zvěcnění a odcizení) projde, aniž je skutečně uchopil jako problém. Práce navíc nemá jednotné téma: „místo člověka v kosmu“ je příliš obecné téma, než aby mohlo tvořit osu práce. Občas tento obrat přestává být velkým sloganem a stává se konkrétním problémem (např. vztah přírodních zákonů a svobody). Ale většinou funguje obrat „místo člověka v kosmu“ jako tak velká nádoba, že se do ní vejde cokoli. Dalším nedostatkem je opominutí kontextu, bez něhož určité myšlenky našich autorů nelze plně ocenit (až příliš hladké vítězství Rádlovo nad pozitivistickými historiky; neobjasněný motiv odcizení a zvěcnění). V neposlední řadě je třeba upozornit, že nám autor dluží zdůvodnění své kritiky. Právě-li že, Rádlova a Machovcova kritika soudobé společnosti obsahuje „nepřesnosti či dokonce... omyly v tvrzeních, které mají všeobecný ráz“, zajímalo by nás, jaká tvrzení to jsou a jakých omylů se naši autoři dopouštějí.

Práce nicméně splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci,
Navrhuji hodnotit ji jako **dobrou**.

Jakub Čapek
6. února 2007

